

UDK: 575.93/94

G'ayratbek XAYDAROV,
Andijon davlat universiteti professori
E-mail: gayratbek.xaydarov@mail.ru

O'zMU professori A.Yermetov taqrizi asosida

HISTORY OF COOPERATIVE RELATIONS WITH UZBEKISTAN AND THE RUSSIAN FEDERATION (1992 - 2013)

Annotation

The socio-economic, cultural-educational and political cooperation relations of the Republic of Uzbekistan with the Russian Federation are analyzed in the article.

Key words: Economic, social, political, transaction, investment, cooperation, joint venture, production, product.

ИСТОРИЯ СОТРУДНИЧЕСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ С УЗБЕКИСТАНОМ И РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИЯМИ (1992 – 2013 гг.)

Аннотация

В статье анализируются отношения социально-экономического, культурно-просветительского и политического сотрудничества Республики Узбекистан с Российской Федерацией.

Ключевые слова: Экономический, социальный, политический, сделка, инвестиция, кооперация, совместное предприятие, производство, продукт.

O'ZBEKISTON VA ROSSIYA FEDERATSIYASI BILAN HAMKORLIK ALOQALARI TARIXI (1992 – 2013 yy.)

Аннотация

Maqolada O'zbekiston Respublikasining Rossiya Federatsiyasi bilan ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy-ma'rifiy hamda siyosiy hamkorlik aloqalari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy, bitim, investitsiya, hamkorlik, qo'shma korxonalar, ishlab chiqarish, mahsulot.

Kirish. XX asrning so'nggi o'n yilligiga kelib Sovet rejimining yemirilishi natijasida mustaqil suveren respublikalar vujudga kela boshladi. Binobarin, o'z mustaqilligini qo'lga kiritgan O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish, aholining farovonligini oshirishda hamkorlik aloqalarini yanada kengaytirish maqsadida, avvalo mintaqadagi mamlakatlar bilan teng huquqli asosda samimiy do'stlik va ahil qo'shnichilik munosabatlarini o'rnatishga e'tibor qaratildi. Jumladan, O'zbekiston va Rossiya Federatsiyasi o'rtasidagi diplomatik aloqalar ham 1992 yil 20 martdan o'rnatilgan bo'lsa, ushbu yilning 30 may oyida esa Davlatlararo munosabatlar, do'stlik va hamkorlik asoslari to'g'risidagi bitim tuzildi. Rossiya va O'zbekiston hamkorlik aloqalarining ertangi taraqqiyotiga baho berib o'tgan O'zbekiston respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov quyidagi fikrlarni bayon etadi "... demokratik, iqtisodiy va siyosiy jihatdan sog'lom hamda ravnaq topib borayotgan Rossiya barcha yangi suveren davlatlarning, shu jumladan O'zbekiston respublikasining ham mustaqilligini mustahkamlash uchun nihoyatda zarurdir"[1]. Rossiya va O'zbekiston o'rtasida aloqalarni tartibga soluvchi 200 dan ortiq bitimlar va kelushuvlar imzolangan bo'lsada, ularning ba'zilari sharoitlarning o'zgarishi natijasida o'zining ahamiyatini yo'qotdi.

O'zaro diplomatik aloqalar natijasi o'laroq Rossiya Federatsiyasi Prezidenti va O'zbekiston respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov 1994-2009 yillar oralig'ida bir necha bor uchrashuvlar tashkil qilib, ushbu tashriflardan ko'zlangan maqsad ikki tomonlama hamkorlikni yanada rivojlantirishga qaratilgan ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy-ma'rifiy va siyosiy sohalaridagi bitimlarni amalga oshirishga yo'naltirildi. 2003 yil avgust oyida Rossiya Federatsiyasi Prezidenti Vladimir Putinning O'zbekistonga tashrifi ikki

tomonlama munosabatlarga katta turtki bo'ldi. Binobarin, mulqotlar chog'ida savdo-iqtisodiy, investitsiyaviy hamkorlikni yanada faollashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratilib, O'zbekiston bilan Rossiya o'rtasidagi tovar ayirboshlash hajmi 1 milliard 149 million AQSh[2] dollariga yetganini ma'lum qildi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasidan Rossiya Federatsiyasiga paxta tolasi, yengil avtomobil, meva-sabzavot kabi mahsulotlar eksport qilingan bo'lib, Rossiya Federatsiyasidan esa mamlakatimizga mexanik va elektr mashina-uskunalar, transport vositalari, qora metall, plastmassa va undan tayyorlangan mahsulotlar import qilindi. Ikki mamlakat ishbiarmonlarining hamkorligi tufayli O'zbekiston Respublikasida 520 ta qo'shma korxonalar barpo etilgan. O'z navbatida, ushbu korxonalar orasida Rossiyaning 100% sarmoyasi evaziga qurilgan o'nlab qo'shma korxonalar ham mavjud. Mazkur korxonalar asosan oziq-ovqat, to'qimachilik, yog'ochni qayta ishlash, dori-darmon, ishlab chiqarish, mashinasozlik hamda qishloq xo'jalik mahsulotlarini qayta ishlashga ixtisoslashtirilgan. Rossiyaning 40 dan ortiq kompaniyasi, jumladan, "Aeroflot", "Avtovaz", "Zarubejneftgaz", "LUKOYL", "Texmashimpeks" va boshqa kompaniyalar o'z vakolatxonalariga ega. Rossiya Federatsiyasida esa o'zbek rezidentlari ishtirokida tashkil etilgan 167 korxonalar, shu jumladan, 72 qo'shma korxonalar faoliyati yo'lga qo'yilgan. Ishlab chiqarish sohasida, ayniqsa aviasozlikda avvalgi kooperatsiya aloqalari saqlanib qolgan[3]. 2004 yil aprel oyida O'zbekiston respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimovning Rossiyaga qilgan davlat tashrifi natijalari bo'yicha muhim kelishuvlarga erishilib, ikki davlat rahbarlari savdo-iqtisodiy harbiy-siyosiy va gumanitar sohalarida hamkorlikning ustuvor yo'nalishlarini belgilab olgan holda 2004 yil 16 iyunda Toshkent shahrida ShHT sammiti doirasida imzolangan Strategik sheriklik to'g'risidagi

shartnoma imzoladilar. Shuningdek, Markaziy Osiyo mintaqasida xavfsizlikni mustahkamlash, tashqi siyosat, mudofaa va huquqni muhofaza qilish organlari va maxsus xizmatlar orqali maslahat mexanizmlarini shakllantirish masalalari bo'yicha tomonlar o'rtasida yaqin hamkorlikni nazarda tutadi.

2005 yilning 14 noyabr oyida ikki mamlakat prezidentlari o'rtasida Ittifoqchilik munosabatlari to'g'risidagi shartnoma imzoladilar[4]. Shartnoma Rossiya Federatsiyasi va O'zbekiston Respublikasi o'rtasida xalqaro huquqiy hamkorlika qaratilgan bo'lib, unda tomonlar milliy, mintaqaviy va xalqaro xavfsizlikni ta'minlash, tinchlik va barqarorlikni mustahkamlashda, terrorizmga qarshi kurash, ommaviy qirg'in qurollari tarqalishi, giyohvand moddalarning noqonuniy aylanishi va boshqa tahdidlarga qarshi kurashish choralari o'z zimmlariga oldilar. O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi tamonidan 2006-yil 19-iyulda Shartnomani ratifikatsiya qilish to'g'risidagi sertifikatlar bilan almashishi natijasida hujjat rasmiy ravishda kuchga kirdi.

Binobarin, O'zbekiston umumiy tashqi savdosida Rossiya Federatsiyasining ulushi taxminan 29 foizini tashkil etadi. Rossiya va O'zbekiston o'rtasidagi savdo-iqtisodiy aloqalarni tartibga soluvchi asosiy hujjat 1992 yil 13 noyabrdagi Savdo aloqalari to'g'risidagi shartnoma hisoblanadi. Rossiya MDH mamlakatlari orasida mamlakatimizning eng muhim savdo-iqtisodiy hamkori hisoblanadi. Jumladan ikki mamlakat o'rtasida 1995-2009 yillarda tovar ayriboshlash hajmi 1,713 million dollardan 2,540 million dollarga oshdi[5]. Rossiya Federatsiyasi bilan O'zbekiston o'rtasidagi iqtisodiy aloqalari yanada rivojlanib, taraqqiy topishida, avvalo 1998-2007 yillar oralig'ida belgilangan hamkorlik dasturini amalga oshirilishi bo'ldi. O'z navbatida, davlatlar o'rtasida iqtisodiy hamkorlik bo'yicha hukumatlararo qo'shma komissiya mavjud bo'lib, uning to'qqizinchi yig'ilishi 2007 yil mart oyida bo'lib o'tgan.

2000-yil may oyida imzolangan Rossiya Federatsiyasi sub'ektlari va O'zbekiston Respublikasi ma'muriy-hududiy tuzilmalari o'rtasidagi hamkorlikni kengaytirish to'g'risidagi hukumatlararo bitim asosida hududlararo munosabatlar tobora takomillashib bormoqda. Jumladan, mintaqaviy savdoda yetakchi o'rinlarni egallagan Moskva, Oltoy o'lkasi, Sverdlovsk, Ivanovo, Orenburg va Chelyabinsk viloyatlarini egallagan bo'lsa, Rossiya kompaniyalarining ham yildan yilga O'zbekistonga qiziqishi ortib bormoqda. Qiziqishning ortib borishi esa O'zbekiston iqtisodiyotining yaxshilanishiga o'z ta'sirini ko'rsatmoqda. Ayniqsa, ikki mamlakat o'rtasidagi hamkorlikning istiqbolli yo'nalishi neft va gaz sektori – uglevodrodlarni, ayniqsa tabiiy gazni qidirish, qazib olish, tashish va qayta ishlash sohasi hisoblanadi. Gaz qazib olish bo'yicha O'zbekiston MDH mamlakatlari orasida Rossiya va Turkmanistondan keyin uchinchi o'rinni egallab turibdi va dunyodagi eng yirik gaz qazib oluvchi o'n mamlakat qatoriga kiradigan O'zbekiston Respublikasi 2002-yil dekabr oyida Rossiyaning "Gazprom" kompaniyasi va "O'zbekneftgaz" milliy xolding kompaniyasi o'rtasida bitim imzolaniib strategik hamkorlik yo'lga qo'yildi. Hamkorlikda 2003-2012-yillarda O'zbekiston gazini, shuningdek, Rossiya kompaniyasining mamlakat hududida tabiiy gazni qazib olish sohasidagi loyihalarga qo'shilishi haqida so'z yuritilgan. O'zbekistonda gaz qazib olish loyihasiga asosan, 2006 yilda "Gazprom" Ustyurt xududida yangi maydonlarni o'zlashtirmoqda. Rossiyaning 2006-2013 yillarda geologik qidiruv ishlariga investitsiyalar hajmi 383,3 million dollarni tashkil qiladi[6]. O'z navbatida, o'zbek gazini Rossiya orqali o'zga davlatlarga o'tkazish, shuningdek, yangi neft va gaz manbalarini qidirib topish, ularni qazib olish va qayta ishlash sohasida o'zaro hamkorlik nazarda tutilgan.

O'zbekistonda gazni qazish va o'zlashtirish bo'yicha ish olib borayotgan Rossiya Federatsiyasining yana bir

kompaniyasi "Lukoil" bo'lib, ushbu kompaniyaning 2004 yilda "O'zbekneftgaz" bilan hamkorlikdagi Kandyt-Xauzak-Shady-Kungirad" loyhasi bo'yicha shartnomasi qariyb 35 yillik muddadga ega[7]. Rossiya Federatsiyasi va O'zbekiston viloyatlari o'rtasida mintaqaviy hamkorlik munosabatlarini yanada kengaytirish bo'yicha 2000 yil 19 mayda hukumatlararo bitim imzolandi. Ushbu imzolangan bitim asosida ikki mamlakat hududlari o'rtasida 80 ortiq savdo-iqtisodiy kelishuvlar mavjud. Hamkorlikning eng faol aloqalari Moskva, Sankt-Peterburg, Voronej, Chelyabinsk, Irkutsk, Sverdlovsk viloyatlari, Tatariston respublikalari, Sibir va Ural regionlarining ishbilarmon doiralardan O'zbekiston Respublikasiga delegatsiyalar kelib turadi, ular O'zbekistonning xo'jalik yurutuvchi sub'ektlari bilan o'zaro manfaatli shartnomalar tuzildi. Chkalov nomidagi aviatsiya zavodi, "O'zDEU – avto", "O'zavtoyol" bilan tuzilgan shartnomalar shular jumlasidandir[8]. O'zbekiston va Rossiya o'rtasidagi munosabatlarida iqtisodiy-ijtimoiy aloqalar bilan bir qatorda harbiy-texnikaviy hamkorlik ham rivojlanib kelmog'ida. Ushbu sohadagi asosiy ikki tomonlama hujjat 1999-yil dekabr oyida imzolangan harbiy va harbiy-texnikaviy sohalarida har tomonlama hamkorlikni yanada chuqurlashtirish to'g'risida Shartnoma hisoblanadi. 2001 yil may oyida chegara masalalari bo'yicha davlatlararo shartnoma imzolangan bo'lsa, ushbu yilning iyun oyida harbiy-texnikaviy hamkorlikni muvofiqlashtirish maqsadida Rossiya va O'zbekiston o'rtasida harbiy texnikaviy hamkorlik bo'yicha ishchi guruhi tuzildi. 2001 yilning oktabrida esa Rossiya havo kuchlari, havo mudofasi kuchlari va O'zbekiston Respublikasi Havo kuchlarining birgalikda foydalanish to'g'risidagi davlatlararo shartnoma ikki mamlakat aviatsiya xavfsizligini ta'minlash bo'yicha kelishuvga erishildi. 2001 yil iyun oyida tuzilgan Rossiya, O'zbekiston ishchi guruhining sakkizinchi yig'ilishi 2007 yil may oyida Moskva shahrida o'tkazildi. 2007-2009 yillar davomida ikki davlat o'rtasida tovar aylanmasi 4 mlrd. AQSh dollaridan kam bo'lmagan bo'lsa, 2010 yilga kelib mazkur ko'rsatgich 6 mlrd. AQSh dollaridan oshdi. Ayni paytda O'zbekiston Respublikasi hududida Rossiya sarmoyasi ishtirokida 848 ta korxonalar faoliyat olib bormoqda. Ustav kapitalining tashkil etayotgan Rossiya investitsiyalarining umumiy hajmi taxminan 500 mln.dollarni tashkil etadi. O'z navbatida, Rossiya Federatsiyasi hududida O'zbekiston Respublikasi rezidentlari ishtirokida 443 ta korxonalar tashkil etilgan[9].

2012-yil 12-13 dekabr kunlarida madaniyat, fan va texnika, ta'lim, sog'liqni saqlash, axborot, sport, turizm, yoqilg'i energetika, savdo-iqtisodiy va sarmoyaviy hamkorlik masalalari bo'yicha Rossiya Federatsiyasi va O'zbekiston respublikasi o'rtasida hukumatlararo komissiya faoliyati Toshkent shahrida bo'lib o'tdi. Rossiya Federatsiyasi ta'lim va fan vazirligi va Oliy va O'rta maxsus ta'lim vazirligi o'rtasida hamkorlik to'g'risidagi bitim doirasida har yili O'zbekiston umumiy ta'lim muassasalari bitiruvchilari Rossiya Oliy o'quv yurtlariga tajriba almashish uchun o'qishga yuboriladi. Bundan tashqari, M.V.Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti, G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot akademiyasi, I.M.Gubkin nomidagi Rossiya davlat neft va gaz universitet filiallari Toshkent shahrida muvaffaqiyatli faoliyat yuritmoqda. Rossiya-O'zbekiston hamkorligining ustuvor yo'nalishlarining madaniyat, ilm-fan, ta'lim sohalarida, sport va turizm O'zbekiston Respublikasi Hukumati va Rossiya Federatsiyasi Hukumati o'rtasidagi 2013-2015 yillarga mo'ljallangan madaniy-gumanitar va ilmiy-texnikaviy sohadagi hamkorlik dasturi bilan belgilanadi.

Xulosa. Xozirgi kunda rivojlanib borayotgan O'zbekiston davlati dunyo hamjamiyatida o'z o'rnini va salohiyatiga ega bo'lib bormoqda. Mamlakatni har tomonlama taraqqiy ettirishda, avvalo mintaqadagi qo'shni respublikalar va rivojlangan davlatlar bilan teng huquqli asosda diplomatik

aloqalarni o'rnatish maqsadga muvofiqdir. Bu borada O'zbekiston va Rossiya Federatsiyasi o'rtasida Davlatlararo munosabatlar, do'stlik va hamkorlik asoslari to'g'risidagi bitimning imzolanishi ushbu mamlakatlar o'rtasida yangi qirralarni ochib berdi. 1992-2013 yillar oralig'ida ikki mamlakat o'rtasida siyosiy-iqtisodiy, ijtimoiy-ma'naviy,

xarbiy-texnikaviy sohalarda ko'plab bitimlar, shartnomalar va normativ huquqiy xujjatlar imzolandi. O'zbekistonning strategik xamkoriga aylanib borayotgan Rossiya Federatsiyasi mamlakatning iqtisodiy rivojida o'ziga hos o'ringa ega bo'lib, O'zbekistonning tashqi savdo-iqtisodiy aloqalarida salmoqli o'rin egallaydi.

ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. O'zbekiston buyuk kelajak sari. – Toshkent: O'zbekiston, 1999. 461 – B.
2. O'zbekiston respublikasi statistika qo'mitasining ma'lumotlari 2003 y
3. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 7- jild. – Toshkent: Davlat ilmiy nashriyoti , 2004. – 370 B.
4. Abduraxmonov Q O'zbekistonda inson omili va manfaatlari-eng oliy qadriyat. – Toshkent: G'.G'ulom nomidagi nashrit matbaa ijodiy uyi 2017. – 170 b.
5. O'zbekiston respublikasi statistika qo'mitasining ma'lumotlari 2009 y
6. O'zbekiston respublikasi statistika qo'mitasining ma'lumotlari 2013 y
7. Karieva M Nezavisimost-svobodnaya i blogopoluchnaya jizn. -Toshkent: Shark 2010. – 50 b.
8. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 7- jild. – Toshkent: Davlat ilmiy nashriyoti , 2004. – 370 B.
9. O'zbekiston respublikasi statistika qo'mitasining ma'lumotlari 2010 y